

قسه کردن لهسه ر یاده وهری مرۆف بی گه رانه وه بو ناواخنی ههسته شاره وه نه بنیه کانی مرۆف شتیکی حه تمیه ، پیوه ندیی نیوان مرۆف و یاده وهری پیوه ندیه کی جه ده لیه و رهنگه له و چرکه ساته وه دهست پیتبکات که مرۆف له حاله تی هۆشداری و هه نووکه ییدا بیه ویت بو چرکه ساتیکی رابردوو بگه ریته وه نه و رابردوو هه به هه موو ره هه ند و مه ودا جیا وازه کانییه وه له م سۆنگه یه وه هه موو گه رانه وه یه ک بو رابردوو جگه له مه رگی ئیستا هه لگری هیچ مانایه ک نییه ، مه گه ر نه وه ند ه نه بیت نه و گه رانه وه یه هۆشداری بیت بو تیزه هۆشداری و هه ستیه کانی قوناغی ئیستای مرۆف . له م حاله ته شدا رهنگه کۆمه لگه ی ئیمه له هه موو کۆمه لگاکانی دنیا زیاتر دابه شبوونیک سهری به سه ردا هاتبیت ، من بو خۆم نه م دابه شبوونه م ناو ناوه «له ت له ت بوون» به مانایه ک مرۆفی ئیمه به ئاراسته یه کدا ده روات و یاده وهریشی به ئاراسته یه کی تر دا . نه م دوو ئاراسته یه ش به رده وام مرۆفیک دوالیزمی و بیباک دروست ده کات .

هۆکاری سه ره کی نه م حاله ته ش په یه وه سته به تیروانیی نییمه بو گرتن و کیششه نه ته وه یی و ئایینی و سایکۆلۆژییه کان که هه ریه که یان بو خۆی دنیا یه ک کیشهی که له که کردوو و تاهه نووکه که مترین پرسیار ی له باره وه کراوه .

نه م حاله ته ش له نیو خۆیدا چه ندین تیز و ئاراسته ی کارکردنی گۆرپه وه رهنگه هه موو نه وه کانی کۆمه لگه ی ئیمه به شی شیریان هه بیت له ئاشنا بوون به م تیزانه ، نه مه ش نه و هه سته مان بو دینیتته به ره هه م که ئیمه میلله تیکین هه سته سۆزداریه کان پانتاییه کی به رفراوانیان له ژیان و گوزه رانمان داگیر کردوو ، رهنگه نه م

رهنگه یاده وهری له ت له تمان بکات

کامه ران سویحان
(سلیمانی)

تابلوی هونرمه‌ند «نه‌کره‌م که‌رمی»

جۆراوجۆره‌کانی تری کۆمه‌لگه ئی‌حای ژیان و فۆرمی کارکردنی له‌وانه‌وه وهرده‌گرن، ئی‌دی ئەمه ده‌بیته به‌که‌م خالی له‌ ده‌ستدانی یاده‌وه‌ری جه‌معی له‌ کۆمه‌لگه‌ی ئی‌مه‌دا.

گهر له‌ و قۆناغه‌دا کاره‌کته‌ره سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کان خاوه‌نی رێژه‌وی ئاراسته‌کردنی رووداو و یاد و بۆنه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان بوون ئەوا له‌م رۆژه‌دا ئەم یادانه‌ په‌ریونه‌ته‌وه‌ بۆ کۆی چینه‌کانی کۆمه‌لگه‌و ئەمه‌ له‌نیوه‌نده‌ رۆشنییری و فەرهنه‌نگیه‌کاندا له‌ هه‌موو شوێن زیاتر شیکار و یادکردنه‌وه‌ی ئەو داستان و یادانه‌ رێک ده‌خه‌رت، دیارترین حاله‌تیش که‌ پێوه‌ندییه‌کی راسته‌وخۆی به‌بوون و وجودی کۆمه‌لگه‌یه‌که‌وه‌ هه‌یه‌ (کاره‌ساتی ئەنفال). باسکردنیش له‌ ئەنفال بێ گه‌رانه‌وه‌ بۆ به‌عس و پرۆسه‌ی به‌عس‌بوون و به‌عس‌کردن په‌نگه‌ کارێکی نامه‌نه‌جه‌ی بیت، به‌لام ئی‌مه‌ دیوێکی تری به‌عس و دیوێکی تری ئەنفال ده‌خوێنینه‌وه‌، ئەویش ئی‌شکردنی یاده‌وه‌رییه‌ له‌ناو پرۆسه‌که‌دا.

له‌ سه‌ره‌تاوه‌ ئەنفال یه‌که‌م بانگه‌شه‌ی که‌ له‌ دوا‌ی خۆی به‌جیه‌ت‌پشت لێدانی یاده‌وه‌ری نه‌وه‌یه‌ک بوو که‌ ده‌یانویست وه‌ک نه‌وه‌ی رابردوو نه‌ژین و بیانه‌وه‌یت یاده‌وه‌رییه‌کان به‌شێوازی‌ک په‌روه‌رده‌ بکه‌ن که‌ کۆی وینه‌ و فۆرمه‌ جۆراوجۆره‌کانی بیه‌نیانی تیدا بیت، به‌لام کاره‌ساته‌که‌ هه‌موو ئەم ده‌سته‌واژه‌و هاوکیشه‌نه‌ی به‌ ئاراسته‌یه‌کی پێچه‌وانه‌تردا برد و چه‌ند نه‌وه‌یه‌کی میلیله‌تیکی قێکرد، له‌ کاتی‌کدا ئەو له‌گه‌ڵ نه‌وه‌یه‌که‌دا له‌ جه‌نگی مەیدانیدا بوو، به‌لام له‌ ئەسه‌سه‌وه‌ ئەو نه‌وه‌یه‌ ته‌نیا نه‌وه‌ی پێشمه‌رگه‌ نه‌بوو، به‌لکو ئەم جه‌نگه‌ به‌ جه‌نگی سرپه‌نه‌وه‌ی کولتووری نه‌ته‌وايه‌تی میلیله‌تیکی بوو که‌ گروپی به‌رامبه‌ر خۆی به‌خاوه‌نی هه‌موو گروپ و نه‌ته‌وه‌ و کولتوره‌کان ده‌زانی....

له‌م هاوکیشه‌ سیاسیانه‌دا پێگه‌ی یاده‌وه‌ری له‌ کویدا‌یه‌؟ ئایا یاده‌وه‌ری ده‌توانیت وینه‌یه‌کی ته‌ندروستی ئەو حاله‌ت و کاره‌ساتانه‌مان پێشکه‌ش کات؟ ئایا یاده‌وه‌ری ده‌توانیت کۆی کاره‌ساتی ئەنفال به‌شێوازی‌کی فۆتۆبی ده‌قاوده‌ق له‌ رابردوووه‌ بۆ ئیستا بگوازیته‌وه‌؟ په‌نگه‌ وه‌لامی ئەم سێ پرسپاره‌ بمانگه‌به‌نیته‌ شوێنی‌کی له‌بار بۆ گفتوگۆ کردمان له‌سه‌ر ئەم کاره‌ساته‌.

له‌دوا‌ی ئەوسێ پرسپاره‌ش ئی‌مه‌ ده‌پرسین ئایا هونەر چه‌نێک ده‌توانیت یاده‌وه‌ری مرۆقی ئی‌مه‌ به‌وینه‌ په‌رت په‌رت بوو و له‌ت له‌ت کراوه‌کان بپارێزیت؟ هونەر چه‌ند ده‌توانیت ئەنفال بکاته‌ دیکۆمێنتیکی له‌بیر نه‌کراو؟ لێ‌روه‌ دێینه‌ سه‌ر پێوه‌ندی ئەنفال و هونەر، زیاتریش مه‌به‌ستمانه‌ له‌سه‌ر پرۆژه‌ی هونەری «خۆرێکی په‌شپۆش»

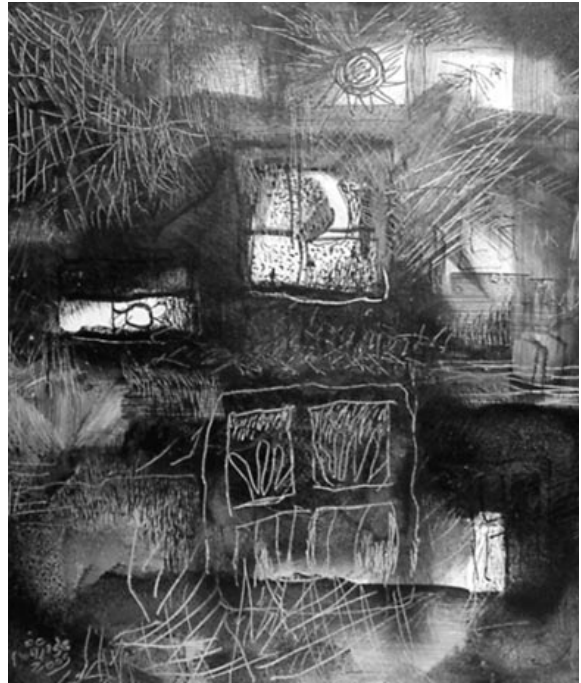
هه‌ستانه‌ش زیاتر له‌ کولتووری‌کی یادکردنه‌وه‌دا خۆی بیه‌نیته‌وه‌ که‌ ئەویش سنووره‌کانی یاده‌وه‌ری به‌هێز ده‌کات.

کولتووری یادکردنه‌وه‌و ئی‌شکردن له‌ یاده‌وه‌ری مرۆفدا په‌گه‌یکه‌ی ئایینی به‌هێزی هه‌یه‌ و ئەم په‌گه‌ش می‌ژوو‌یه‌کی به‌ربینی له‌ کۆمه‌لگه‌ی ئی‌مه‌دا داگیر کردووه‌.

به‌شێوازی‌ک ئەو په‌گه‌ خۆی له‌ یادکردنه‌وه‌ی داستان و به‌سه‌ره‌ات و یادای له‌دایکبوون و مردن و شوێشه‌کاندا ده‌یه‌نیته‌وه‌، ئەم یاده‌ش راسته‌وخۆ و پێستگه‌یه‌که‌ بۆ له‌دایکبوون و خه‌لقکردنی یۆتۆپیای ته‌وته‌مێک که‌ ده‌بیته‌ پاشخانێک بۆ گروپه‌ جیا‌وازه‌کانی کۆمه‌لگه‌ که‌ ئی‌شی له‌سه‌ر ده‌که‌ن.

ئه‌گه‌ر هه‌موومان له‌م په‌ره‌گرافه‌ ورد بینه‌وه‌و وینه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی خۆمانی بێ بخوێنینه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌ویت له‌ کۆمه‌لگه‌ی ئی‌مه‌دا که‌م گروپی کۆمه‌لایه‌تی و ئایینی و حزبی هه‌یه‌ نه‌بووبیته‌ به‌شێک له‌ خولقاندنی ئەو کولتووری یادکردنه‌وه‌یه‌، به‌تایبه‌تی دروست کردنی ته‌وته‌می کاره‌کته‌ری‌کی می‌ژوو‌یی یان شه‌هید یان سوپه‌رمانی‌ک که‌ هه‌موومان تا له‌ ژياندا بێن ناتوانین بگه‌ینه‌ نه‌به‌ر دێیه‌کانی ئەو، له‌ کاتی‌کدا بیرشمان نه‌چیت ئەویش مرۆف بووه‌و وه‌ک هه‌ریه‌ک له‌ ئی‌مه‌ خاوه‌ن سنووری‌ک بووه‌ له‌ یاده‌وه‌ری و هه‌ست و توانا و رووداو و یادکردنه‌وه‌کانیشی له‌و چوارچێوه‌یه‌دا تێنه‌په‌ریوه‌.

ئی‌شکالیه‌تی ئەم کاره‌کته‌رانه‌ی ئی‌مه‌ ئەوه‌یه‌ که‌ بوونه‌ته‌ به‌شێک له‌ کولتووری نه‌ته‌وايه‌تیمان و زۆر جار چینه‌

تابلۆی هونهرمه‌ند «عه‌لی ده‌رویش»

دینیت به هه‌موو ئه‌و وینه تال و ره‌شانه‌ی که پیره‌ژنیک له گه‌رمیه‌یان یان پیره‌ پیاویکی بادینه‌ان له ئه‌نفال بینویه‌تی؟ ئایا گوزارشتی ئه‌م هونهرمه‌ندانه وینه‌یه‌کی چه‌قیقی زیندانه‌کانی تۆیزاوا و نوگره‌سه‌لمان و گۆره به‌کۆمه‌له‌کانی ئه‌نفال ده‌خاته روو؟ بیگومان نه‌خیر، لیره‌وه ئیشکالیه‌تی کارکردنی هونهری بۆ کاره‌ساتیکی وا گه‌وره ده‌رده‌که‌ویت، ره‌نگه‌ بوونی ته‌کنه‌لۆژیا‌یه‌کی بالا له بواری سینه‌مادا بتوانی هه‌ر هه‌یج نه‌بیت گرتیه‌ک له‌و ملیۆنه‌ گرتانه‌ی ئه‌نفالمان نیشان دات. هه‌روه‌ک چۆن تا ئیستا چه‌ندین فیلمی دیکۆمینیته‌ی له‌ هۆله‌کانی هۆلیوود بۆ جه‌نگه‌ داگیرکاریه‌یه‌کانی ولاتان و جه‌نگی یه‌که‌م و دووه‌می جیهانی به‌ره‌م هاتوه. ئه‌و فیلمانه تا راده‌یه‌ک وینه‌یه‌کن له وینه‌ چه‌قیقیه‌کانی ئه‌و رۆژگارانه.

ئیمه نامانه‌ویت بلین: «خۆریکی ره‌شپۆش» ناتوانیت هه‌یج بۆشاییه‌ک له یاده‌وه‌ری بیهردا پر کاته‌وه، به‌لکو به‌ پێچه‌وانه‌وه ئه‌م هه‌وله‌ ده‌کریت فراوانتر بکریت و بیته‌ مۆنۆمینیته‌ک بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ره‌یج نه‌بیت له‌ داهاتوودا نه‌وه‌ی نوێ ئه‌و کاره‌ساتانه‌ی له یاده‌وه‌ریدا مینیت.

بیگومان هونهرمه‌ندانێ خۆریکی ره‌ش پۆشیش هه‌لگری یاده‌وه‌ری ئه‌نفالن و به‌ پروای من ئه‌وانن داستانی ئه‌نفال ده‌گێرنه‌وه، بۆیه هه‌ر گرفتیک له‌ گێرانه‌وه‌ی ئه‌واندا هه‌بیت، یان هه‌ر ساکاری و روون بینیتیک له‌ روئیا‌ی‌اندا کار ده‌کاته سه‌ر بینینی کۆمه‌لێکی زۆر له‌ بینهران.

ئه‌م هونهرمه‌ندانه‌ی که بوونه‌ته کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی خۆریکی ره‌شپۆش مه‌به‌ستیانه یاده‌وه‌ری خویان بکه‌نه سه‌که‌یه‌ک و له‌وتوه ئه‌نفال نیشانی ئیمه‌ بدن، به‌لام مه‌رج نییه یاده‌وه‌ری هه‌موویان پر بیت له‌ ئه‌نفال. ئه‌م خاله‌ش یه‌کیکه له‌ گرفته‌کانی ئه‌م پرۆژه‌یه و له‌ ناو هونهرمه‌نده‌کاندا هه‌یه زۆر قوول له‌ ئه‌نفالێ روانیوه‌وه هه‌شیانه به‌ ساکاری و به‌بێ قوولایی کاری کردووه، دیاره ئه‌مه‌ش په‌یوه‌سته به‌ باگراوندی ئه‌وان له‌ هونهردا. ره‌نگه ئه‌مه‌ش نه‌بوونی فلته‌ریک بیت وای له‌ خۆریکی ره‌شپۆش کرد که هه‌ناسه‌ی کورت و هه‌ناسه‌ی درێژ، یاده‌وه‌ری فراوان و یاده‌وه‌ری ته‌سک پیکه‌وه داستانی ئه‌نفال بگێرنه‌وه، ئه‌مه‌ش مه‌رجی سه‌ره‌کی بوو بۆ سه‌رکه‌وتن و فراوانبوونی ئه‌و پرۆژه‌یه.

من ئه‌م حاله‌ته‌ش ده‌به‌ستمه‌وه به‌ یاده‌وه‌ری هونهرمه‌نده‌کانه‌وه له‌ چرکه‌ساتی کارکردنی هونهری‌اندا، ئایا ئه‌وان تا چه‌ند یاده‌وه‌ری‌یان یارمه‌تیان ده‌دات بۆ گێرانه‌وه‌ی وینه‌ هونهرییه‌کان له‌ داستانی ئه‌نفالدا؟

«ماریا» یه‌کیکه له‌ قوتابیه‌کانی ده‌ره‌ینه‌ر و بیراری شانۆی رووسی «ستانسلافسکی» له‌کاتی راهیناندا

هه‌لۆتسته بکه‌ین که له‌ یادی کاره‌ساتی ئه‌نفالدا له‌ مانگی نیسانی ۲۰۰۵دا له‌ یادکردنه‌وه‌ی ئه‌نفالدا له‌ سلیمانی نمایش کرا، خۆریکی ره‌شپۆش پرۆژه‌یه‌کی هونهرییه‌و نزیکه‌ی ۱۴۰ هونهرمه‌ندی شپوه‌کار، به‌یه‌ک قه‌باره و فۆرم به‌لام به‌ ته‌کنیک و ستایلی جو‌راوجۆر گوزارشتیان له‌ ئه‌نفال کرد، سه‌ره‌رشته‌یاری ئه‌م پرۆژه‌یه هونهرمه‌ند «ریتوار سه‌عید» ه و پرۆژه‌که‌ش له‌ لایه‌ن وه‌زاره‌تی مافی مرۆقه‌وه پشتگیری و کۆمه‌ک کراوه، دیارترین ره‌گه‌ز له‌م پرۆژه‌ هونهرییه‌دا «یادکردنه‌وه» یه.

یادکردنه‌وه‌ش پرۆسه‌یه‌که له‌ ناو «یاده‌وه‌ری» ی مرۆقداو هه‌ریه‌ک له‌و هونهرمه‌ندانه‌ی که له‌و پرۆژه‌یه‌دا به‌شداربوون، هه‌ریه‌ک له‌ ئیمه‌ی بینهرانی ئه‌و پێشانگا و پرۆژه‌ هونهرییه‌ش، وینه‌یه‌کی جیاوازان بۆ یادکردنه‌وه هه‌یه و هه‌ریه‌که‌شمان خاوه‌ن یاده‌وه‌رییه‌کی سه‌ره‌خۆین.

بۆیه له‌م حاله‌ته‌شدا ریک‌خستن و نمایشکردنی پرۆژه‌یه‌کی هونهری و له‌ ئیشکالیه‌ت و گرفت خالی نابیت، ره‌نگه دیارترین ئیشکالیه‌تیش نابه‌رامبه‌ری بیت له‌نیوان گه‌وره‌یی ئه‌نفال و بچووکی گوزارشتی هونهری، ده‌مه‌ویت له‌سه‌ر ئه‌م په‌ره‌گرافه‌ زیاتر هه‌لۆتسته بکه‌م و سه‌رنجی زیاتر بده‌م، ره‌نگه پرۆژه‌ی «خۆریکی ره‌شپۆش» یه‌کیکه بیت له‌و پرۆژه‌ هونهرییه‌ ناوازانیه‌ که تا ئه‌مرو بۆ یادکردنه‌وه‌ی ئه‌نفال کرابیت، به‌لام ئایا یاده‌وه‌ری (۱۴۰) هونهرمه‌ند گوزارشتی ئه‌م هونهرمه‌ندانه‌ کۆتایی

به جۆری هەر یاده وهریشه بۆته خالی جیاوازی نیوان هونه رمنده به شدار بووه کانی ئەم پرۆژه یه .

گەر ئەم هونه رمنده ندانه به یهک یاده وهری، یهک روئیا و ته کنیک کاریان بکردایه ئەوا دوا جار به رهه می یهک یاده وهریمان ده بینی که گوزارشتی له ئەنفال کردوو، به لام به هۆی ئەو جیاوازییه وه له ته مهن و ئەزمون و یاده وهری، پرۆژه که بۆته چهنده به شیک و ههر به که یان چه مکیکی له پرۆژی خۆریکی ره شپۆش هه لگرتوو.

گرفتیککی تری ئەم پرۆژه هونه ریبه له وه دایه هه ولتیککی چرکه ساتیبه و رهنگه دواتر و پاش مانگیکی ئیدی کهس ئەم کاره ی له یاده وهریدا نه مینیتته وه، چونکه نه بوونی شوینگه یهک بۆ نمایش یان گه له ریبه کی تایبهت به ئەنفال ئەم هه ولش وهک زۆریک له هه وله کانی تر به ره و کزبوون ده بات، مه به ستمه بلتیم ده بایه پیش نمایش کردنی خۆریکی ره شپۆش گه له ریبه کی تایبهتته ند له پرووی بیناسازی و هونه ریبه وه دروست کرایه، ئەوسا ئەم پرۆژه یه ببوایه ته به شیک له و گه له ریبه، بیتگومان ئەمه ده بوو به شوینتیککی گه وه و فراوان بۆ په روه رده کردنی یاده وهریمان له سه ر رووداوێک که فه لسه فه یه کی درندانه ی له قۆناغیک له قۆناغه کانی میژوو دا په پره و کردوو، ئەوسا پرۆژه که ده بووه شتیککی له یاده نه چوو.

نابیت له م قۆناغه شدا تیروانینی هه ندی له هونه رمنده نانی دهره وه ی ئەم پرۆژه یه ش له یاد بکه ین که له و هونه رمنده ندانه هه یانه پیتی وایه پرۆژه و کاریکی وا هاوبه ش روومایی هه ندی هونه رمنده ندی لاکه وته ده کات له پال هونه رمنده ندی دا هینته ردا خۆی ده شاریتته وه و خه وی درێترخایه نی چهنده ساله ی له ناو ئەم پرۆژانه دا درێتره پیده دات، چونکه ئەوان عه یامیتکی زۆره له کاری جیددی دوورکه وتوونه ته وه و ئەمه ده قۆزنه وه بۆ ئەوه ی بلتین ئیتمه ش ماوین و به شدارین له زیندوو کردنه وه ی یاده وهری ده سته جه معیی کۆمه لگه دا.

رهنگه ئەم قسه یه یان تا راده به ک حه قبه ته تی تیدا بیت و ئەو که سانه ش له زۆریک له پرۆژه هاوبه شه کاندایه بیت و ده بیت به رپرسانی ئەم پرۆژه یه وه لامی جیدییان بۆ ئەم قسه یه هه بیت.

هه ندیککی تر گله یی ئەوه ده کهن که سنوربه ندی بۆ پرۆژه که کراوه و هونه رمنده ندی سه رپشک کراوه له چهنده هه فته یه کدا تابلۆیه ک بکیشیت به بروای ئەوان ئەمه سنوربه ندیکه بۆ دا هینان.

هه ر چۆنیک بیت «خۆریکی ره شپۆش» هه ولتیککی جیددیبه له ره وته شیوه کاریمان، ده کربت و توویژ و دیالوگی زیاتر به دوا ی خۆیدا به هیتیت.

تابلۆی هونه رمنده «نازاد نه نوهر»

له سه ر ته خته ی شانۆ له باره ی یاده وهریبه وه په رسیار له ستانسلافسکی ده کات و پیتی ده لیت: «ماموستا ئایا ئەو رووداوانه ی که ئیمه له ژیاندا بینیومانه له منالییه وه تا ئەمڕۆ چۆن هه مووی له یاده وهریماندا ده مینیتته وه تا بتوانین چریان بکه ینه وه و بۆ نواندن سوودیان لی ببین؟»

ستانسلافسکی له وه لامدا پیتی ده لیت: «پتیوسته یاده وهریت په روه رده که یته ئەو شتانه ش که له کاتی نواندندا پتیوسته ئەوانه ن که له یاده وهریدا چه سپیون و ماونه ته وه، به شپۆزیک یاده وهری ده زگایه کی هۆشیاره وه ده زانیت چ شت و چ رووداوێک پاشه که وت ده کات، ئەو شتانه ی که پتیوستن ده یه لیتته وه و ئەو شتانه ی زیادن فریتی ده دات، بۆیه ماریا له سه ر تو پتیوسته کار بۆ ئەو شتانه بکه یته که له یاده وهریدا ماوه ته وه»

جا من پیم وایه هه ربه ک له م هونه رمنده ندانه یاده وهرییان وهک یاده وهری ماریا وایه. ئەو شتانه لایان ماوه ته وه که له ژیانانی هونه ریدا پتیوستیان پتیسته تی و کاری له سه ر ده کهن، به لام ئەو راستیبه ش پتیوسته بلتین که ئاستی یاده وهری هونه رمنده به شدار بووه کان زۆر جیاوازه و به شپۆزیک ره نگدانه وه ی له سه ر به ره م و کار کردنه کانیشیان هه یه.

لیتروه ده گه ینه ئەوه ی یاد کردنه وه پرۆسه یه که له هه موو ئاست و قۆناغیکدا پتیوستی به گۆران و جیاوازی هه یه.